מרלין חאג' יחיא, 30

ראדה נאג'ם, 42

אילנה כהן, 50

אירינה בונגארט, 30

בהייה מנאע, 22

ויקטוריה שטיינגרדט, 38

רחל אמזלג, 45

אמנה אל עביד, 30

סוהא מנסור, 39

סימה גרנות, 67

סלמאוויט גברמסקל, 29

אירנה איוונוב, 43

סלמלק טסרה, 35

אביטל רוקח, 45

ליליאן מסעוד, 38

רים מוסלמי, 26

זיניב דבאח, 77

גוניה מיטיקו, 41

ביסאן אבו גאנם, 31

חתואלה קוזניצוב, 43

מזל בן שטרית, 77

רצח מדרגה ראשונה

100 נשים נרצחו בישראל מאז שנת 2011
על ידי הקרובים אליהן ביותר.
מעקב "הארץ" מביא את הפנים שמאחורי המקרים

הפרויקט המלא באתר "הארץ"

איריס גורליק, 39

אלאא שאמי, 21

בתיה אוחנה, 57

סיון כהן, 28

אילונה דניס, 45

זהירה נג'אר, 37

מדלין נג'אר, 17

דקלה גדליה, 33

נאוה חן, 42

פאטמה מחאג'נה, 57

נסרין עלי מוסרתי, 26

סנאית אצ'נפה, 42

שי אמרה, 32

שרה יאסו, 37

איהם קדור, 19

אלסי לגונדאי, 38

אימאן עבד אלחיי, 22

אלאא דאהר, 19

שרית זיקרי בנית, 40

מירי קליין, 58

נילי ברוש פרחי, 50

סבטלנה נוסינסקי, 45

שיפא מרעי, 28

דפנה בר ציון, 49

אביבה מקש, 45

אולגה סורינובה, 30

נרמין מסעוד, 24

עוולה אבו סיאם, 19

מיה פארס, 20

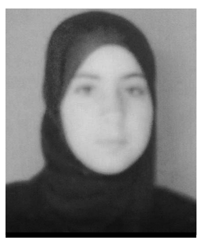
תסנים אבו קווידר, 22

לא דואגים לניצולות

הן סובלות מהתעללות, מבקשות סיוע במקלטים לנשים מוכות וכשהן חוזרות לחיים הן מגלות שנשארו לבד: בלי כסף, בלי עבודה ובלי תמיכה. בדיקת "הארץ" מגלה את היקף כישלון הרשויות בטיפול בנשים אלה, ששלוש מכל עשר לא מצליחות לצאת ממעגל האלימות

לי ירון

"הייתי בהריון בחודש הרביעי, ובעלי הרביץ לי בלי הפסקה. הוא היה כולא אותי בחדר, לוקח את הטלפון, אוסר עליי לצאת מהבית או להיפגש עם חברות. כשניסיתי לברוח חזרה להורים שלי הוא מצא אותי והטיח אותי בחוזקה על הרצפה ככה שקיבלתי מכה חזקה בבטן. מבית החולים שלחו אותי למקלט", מספרת דנה (שם בדוי), בת 25. "במקלט דאגו לי, אבל אחרי ארבעה חודשים כשיצאתי משם, נשארתי בלי כלום. איבדתי את העבודה שלי כשהייתי במקלט, החובות שלי תפחו כי לא היה לי כסף והבנק לחץ עליי. עברתי עיר כדי לברוח מבעלי אבל הייתי לבד ולא הסתדרתי. לא היה לי כסף ולא היתה לי שום תמיכה, לעובדת הסוציאלית בקושי היה זמן אליי". אחרי חצי שנה חזרה אל הבעל ונכנסה שוב להריון. "לא רציתי לחזור לשם אבל איזו ברירה היתה לי? לא היה שום מקום אחר ללכת אליו או עזרה. לפני שנה עזבתי אותו שוב, ואני עכשיו עם שני הילדים לבד וקשה לי מאוד. ברגע שיצאת מהמקלט שוכחים אותך, את לבד מול הכל".

755 נשים שהו ב־14 המקלטים לנשים מוכות הפועלים בארץ במשך 2015, עלייה של כ־20% לעומת השנה שקדמה לה. 60 נשים נוספות פנו למקלטים אך לא נכנסו בשל מחסור במקום. כמו במקרה של דנה, בדיקת "הארץ" מגלה כי ללא סיוע בשלב היציאה מהמקלט, רבות מהנשים לא מצליחות לשקם את חייהן.

הזמן המרבי בו אשה מוכה יכולה לשהות במקלט הוא שנה. בתקופה זו היא מקבלת קורת גג, מזון, טיפול פסיכו־סוציאלי, והגנה: הנשים נשלחות למקלטים שאינם בעיר מגוריהן, כדי שהגבר המכה לא יוכל לאתר אותן. בתום התקופה במקלט הם מקבלות מענק יציאה חד־פעמי, שמטרתו לעזור להן להתחיל את חייהן מחדש. אבל הסכום — 8,000 שקלים לאשה ו־1,000 שקלים לילד, מספיק לחודש־חודשיים, לא יותר. ביציאה מהמקלט הן אמנם מופנות להמשך טיפול בלשכת הרווחה המקומית, אך כמו אוכלוסיות רבות אחרות שזקוקות לסיוע, הן נבלעות בין מאות התיקים בהם מטפל כל עובד סוציאלי.

"כשאשה יוצאת מהמקלט הכסף של המענק לא מספיק לה לקנות מקרר", אמרה מנהלת האגף לקידום מעמד האשה ב"ויצו", רבקה נוימן, עובדת סוציאלית שניהלה מקלט לנשים מוכות במשך 17 שנה. לדבריה, האשה "הופכת להיות חד־הורית. היא נאלצת להתמודד מול הגבר בבית משפט ולהיאבק מול ביטוח לאומי. היא צריכה לעבור לעיר אחרת ולעזור לילדים להסתגל, היא צריכה דירה, והיא צריכה לפרנס את המשפחה לבד. זאת, כאשר רבות מהן יוצאות עם פוסט טראומה מתמשכת שמקשה על התפקוד שלהן". לדבריה, "היום בעמותות שמפעילות את המקלטים יש הסכמה שצריך לבנות סל יציאה שייתן לאשה מענה שהוא כלכלי, חינוכי ותומך. אלה נשים שיוצאות מהסיטואציות הכי הקשות".

השהות במקלט

30%
חוזרות למקלט אחרי שיצאו ממנו

25%
שקועות בחובות כבר בזמן שהותן במקלט

50%
מאובחנות כסובלות מפוסט טראומה

3%
מקבלות הבטחת הכנסה

היום שאחרי

מענק בסך **10,000-8,000** שקלים ביציאה מהמקלט

פגישה עם עובדת סוציאלית **לשעה בשבוע**

סיוע בשכר דירה בגובה של כ-**1,300** שקלים

ב-**50%** מהמקרים הגבר נשאר בדירה של הזוג

בשנת 2015 פנו כמה עמותות למשרד הרווחה, בבקשה לגבש תוכנית שיקום לנשים שיצאו מהמקלטים. אמנם נעכו כמה דיונים בנושא, אך אלה לא הניבו פרי. במשרד לא הגיבו לשאלת "הארץ" בנוגע לסטטוס העדכני של הבקשה .

"אחת הסוגיות המורכבות שטרם נבחנו באופן שיטתי הינה ה'תפר' שבין השהות במקלט לבין ההתאקלמות בקהילה לאחר צאתה של האשה", כתבה דינה חבלין־דהן, יו"ר איגוד הגג של העמותות שמפעילות מקלטים לנשים מוכות ומנכ"לית עמותת מעון חירום לנשים, בנייר עמדה ששלחה למשרד הרווחה מטעם העמותה. "כאשר האשה יוצאת מהמקלט — ממקום בו יש מענה של 24 שעות ביממה — היא יוצאת לרוב אל בדידות נוראה. הבדידות יחד עם הקשיים והרקע הכלכלי, עלולים לגרום לחלק מהנשים ליפול במהירות לקשר עם גבר מתעלל חדש או לחזור למתעלל אותו עזבו על מנת שלא להיות לבד".

חוזרות למקלט

30% מהנשים ששהו במקלטים חוזרות אליהם בשנית, כך עולה מנתוני מחקר שעקב אחר כ–300 נשים נפגעות אלימות במשך ארבע שנים והסתיים בתחילת 2015. את המחקר, שנעשה בהזמנת משרד הרווחה ובמימונו, ערכו פרופ' חיה יצחקי, פרופ' רחל דקל וד"ר ענת בן פורת מאוניברסיטת בר־אילן. בימים אלה הן עובדות על מחקר המשך, שבוחן את השתלבות הנשים בחברה לאחר צאתן מהמקלט. עד כה נבחנו מאה נשים במחקר החדש, ותוצאות הביניים לא אופטימיות במיוחד. "אחד החסמים העיקריים הוא הנושא הכלכלי, שהוא גם אחד הגורמים הראשונים לחזרתן למערת יחסים אלימה. כולן סובלות מבדידות וקושי כלכלי חמור", אמרה ל"הארץ" ד"ר בן פורת, שעבדה בעצמה כעובדת סוציאלית באחד המקלטים. כ–60% מהנשים לא עבדו בשנה שקדמה לכניסתן למקלט, ומקרב אלה שכן עבדו, יותר ממחצית הועסקו בעבודות שאינן מקצועיות, כמו ניקיון.

> עו"ס רבקה נוימן:
> "כשאשה יוצאת מהמקלט הכסף של המענק לא מספיק לה לקנות מקרר"

נתוני המפקח על הבנקים מגלים עוד כי כ–25% מהנשים ששוהות במקלטים נמצאות בחובות של עשרות אלפי שקלים. מרביתן מאבדות את עבודתן כשהן נכנסות למקלט, ובלא מעט מקרים בן הזוג האלים מנצל את את הסיטואציה כדי לרוקן את חשבון הבנק המשותף. "נקלעתי בשנה שאחרי המקלט לחובות של יותר מ–150 אלף שקל, היו תקופות שניתקו לי גם מים וגם חשמל", סיפרה רחל (שם בדוי), אם לשלושה בת 35, שהגיעה למקלט לאחר עשר שנות נישואים לגבר אלים. "הייתי במצב כלכלי כל כך קשה שאנשים טובים היו משאירים לי אוכל ליד הבית כי ידעו שאין לי דרך אחרת להאכיל את הילדים".

הקושי אינו של רחל בלבד. "לפני כשנה טיפלתי באשה שהבנק הקפיא לה את חשבון הבנק ואת יכולות האשראי מהרגע שנכנסה למקלט, בגלל שהפסיקה להכניס כסף", סיפר רן מלמד, סמנכ"ל עמותות "ידיד". "אחרי המקרה הזה הבנתי שמדובר בבעיה מערכתית ויזמנו שיתוף פעולה עם הבנקים כדי למנוע אותה".

לפני כחודש החלה לפעול אמנת שירות חדשה, לה שותפים כל הבנקים בישראל, שמטרתה לסייע לנשים במקלטים בהתנהלות הפיננסית לקראת היום שבו יחזרו למסגרת החיים הרגילה. "זיהינו שתשלומי המשכנתה הם בין הבעיות הקריטיות", אומרת עודדה פרץ, סגנית המפקחת על הבנקים בישראל, "כאשר מצבן של הנשים יכול להסתבך אם הן לא משלמות בזמן". במסגרת האמנה, מונה בכל אחד מהבנקים איש קשר אשר מסייע לנשים ומתאים את הפתרון המתאים לכל מקרה בהתאם לנסיבותיו הספציפיות. בנוסף, הבנקים התחייבו לבטל במקרה הצורך הרשאה הדדית בחשבון. צעדים נוספים הם אפשרות לחלוקה שווה של החוב בחשבון הישן בין שני בני הזוג, בחינת האפשרות של הקפאת תשלומי המשכנתה לתקופה של כחצי שנה, ובחינת האפשרות להעמיד לאשה הלוואה או מסגרת אשראי, כדי לאפשר לה להתנתק מבן הזוג המכה.

לפתוח דף ישן

לפני כתשע שנים קיוותה ריקי כהן בנלולו (40) לפתוח דף חדש. לאחר שנים של התעללות מצד בעלה לשעבר ואף ניסיון לרצח ("הוא חנק אותי עד שלמזלי הגיע חבר שהפריד בינינו") היא נכנסה למקלט לנשים מוכות יחד עם חמשת ילדיה והוא נשלח לכלא. אך כעבור שמונה חודשים, כשיצאה וקיבלה דירת דיור ציבורי בירושלים, התחוור לה כי עם שחררו מהכלא קיבל גם הבעל דירה, במרחק כמה עשרות מטרים ממנה. בית המשפט אמנם הוציא לו צו הרחקה, אך בשל חוסר תיאום בין משרד הרווחה למשרד השיכון, הופר הצו.

> 755 נשים שהו במקלטים לנשים מוכות ב–2015, עלייה של כ–20% לעומת 2014

"כשהוא קיבל את הדירה מולי הפחד והאיומים חזרו", סיפרה . "הייתי רואה אותו דרך החלון, הוא היה מתקשר אליי ואומר לי שהוא יודע לאן אני הולכת". רק לפני כמה חודשים, בעקבות מאבק ממושך מצדה, קיבלה דירת דיור ציבורי אחרת בעיר, רחוק ממנו. "היום אני במקום אחר, היחסים עם הגרוש שלי אחרים, אני חזקה, אבל עד עכשיו אני מחפשת תשובות ללמה היה פה כשל מערכתי שהרס לי את החיים", אומרת בנלולו, כיום פעילה חברתית בארגון "לא נחמדים, לא נחמדות". "שנים נאבקתי כדי לשקם את עצמי, מול אדישות מוחלטת מכל מי שהיה יכול לעזור לי".

בעיית הדיור משותפת לנשים רבות היוצאות מהמקלטים. רק לחלקן יש אפשרות לעבור לאחת מ–18 דירות מעבר שיכולות להכיל שתי נשים ואת ילדיהן בלבד בכל פעם, והשהייה בהן מוגבלת לשנה. מרבית הנשים נאלצות להסתדר עם סיוע של 1,370 שקלים בחודש ממשרד השיכון למשך שלוש שנים, שאינו מספיק לשכירת דירה לכמה נפשות.

ביולי 2015 הוגשה הצעת חוק של ח"כ יפעת שאשא ביטון (כולנו) המבקשת לתת קדימות בדיור ציבורי לנשים ששהו במקלט. אך זו לא זכתה לתמיכת משרד השיכון ולא קודמה. יוזמה אחרת, שאולי כן נותנת פתח לתקווה היא זו של ח"כ זהבה גלאון (מרצ) שבחודש שעבר עברה בקריאה טרומית הצעתה המבקשת להבטיח לכל אשה יוצאת מקלט זכאות אוטומטית לקצבת הבטחת הכנסה (כיום רק 3% זכאיות, אלה שהיו כך גם טרם יציאתן מהבית). לדברי גלאון, משרדי האוצר והרווחה תומכים בהצעה, והיא צפויה לעלות כהצעת חוק ממשלתית.

ממשרד הבינוי והשיכון נמסר כי הוא "מפעיל תוכנית ייחודית לנשים נפגעות אלימות ומעניק להן סיוע בשכר דירה באופן מיידי, ללא כל צורך בהליך האישורים המקובל, עם הכרתה במשרד הרווחה כאישה הסובלת מאלימות". כמו כן הוסיפו שם כי "עם כינונה של הממשלה הנוכחית, הוחלט על תוספת לסיוע, והיום הסכום הניתן עומד על כ–1,370 בחודש, למשך שלוש שנים, בממוצע כ–500 שקלים יותר מבעבר". באשר למקרה של בנלולו אמרו במשרד כי עם פנייתה הראשונה לפני כשמונה שנים, ניתנה לה דירה "באופן מיידי ודיסקרטי, לבקשתה לצורך שמירה על ביטחונה האישי. כך, גם לפני חודש, מיד עם פנייתה לקבלת דירה בעיר אחרת". עוד הדגישו שם כי מעולם לא הוצג בפני המשרד צו הרחקה או פנייה רשמית להרחקה "ובכל זאת מרגע שהדיירת פנתה בעניין, היא קיבלה מענה מקיף וסיוע מיידי".

ואילו ממשרד הרווחה נמסר כי הוא "פועל בהתאם לחוק ומסייע לנשים נפגעות אלימות וילדיהן שיצאו מהמקלט לחיים עצמאיים". כמו כן אמרו שם כי מעבר למענק הניתן, "כל אשה שיוצאת ממקלט מופנית להמשך טיפול במחלקה לשירותים חברתיים באזור מגוריה החדש, או במרכז לטיפול ומניעת אלימות במשפחה (יש 90 ברחבי הארץ) המומחה בתחום. המקלטים מגינים על הנשים ומטפלים באלה הסובלות מפוסט־טראומה".

אור קשתי

לכל אשה יש שם

לכל אשה יש שם: אילנה כהן, בת 50 מחולון; סלמלק טסרה, בת 35 מנתניה; ביסאן אבו־גאנם, בת 31 מרמלה; נאוה חן, בת 42 מתל מונד; טטיאנה מטבייב בת 50 מאופקים; נרמין מסעוד, בת 24 מלוד. כל אחת מנשים אלו נרצחה על ידי גבר במשפחה — בן זוג או קרוב אחר; אחת מתוך כ–20 אשר נרצחות מדי שנה. אין בנתון הזה בדל של גזירת גורל, כוח עליון שאין מה לעשות מולו. לא. זוהי אדישות ממארת.

כהן נדקרה לפני כחודש על ידי הגרוש שלה, שנמלט והתאבד מאוחר יותר. הרקע לרצח של טסרה היה ככל הנראה רצונה להתגרש מבן זוגה, וזה של אבו־גאנם — האשה העשירית במשפחה שנרצחה ב־14 השנים האחרונות — היתה "התנהלותה העצמאית" ומאבק המשמורת עם בעלה לשעבר על בנם המשותף. בן זוגה לשעבר של חן דקר אותה בחצר ביתה לאחר שנפרדה ממנו. חמישה ימים לאחר שמטבייב התלוננה במשטרה נגד בן זוגה על אלימות, הוא דקר אותה למוות. מסעוד נרצחה על ידי בעלה כאשר היתה בחודש התשיעי להריונה, לאחר שחשד כי התינוק אינו שלו. הוא ירה שני כדורים בראשה.

הנטייה לדחוק לא פעם את הידיעות על מעשי רצח אלה לעמודים האחוריים ולשיפולי המהדורות היא חלק מהבניית האדישות, בדומה לשימוש בביטויים מכובסים כמו "חילול כבוד המשפחה" או "רצח על רקע רומנטי", שכל מהותם שקרית. אלה הם דוגמאות סמליות להפניית מבט עמוקה, להתחמקות מהתמודדות — של אנשים עם מעשיהם, של חברה עם אחריותה.

אלימות כלפי נשים איננה "טרור של יחידים", מנותקת מכל הקשר חברתי. היא נשענת על דפוסים מושרשים היטב, כמו אותה טענה ל"התנהלות עצמאית" מדי, בגרסותיה השונות. קשה להשתמש במלה "בעל" בהקשר הנוכחי. מהנתונים שריכז "הארץ", עולה כי כמעט 70% מהרוצחים היו בני זוג, בזמן הרצח או בעבר. שינוי התפיסה לפיה אדם אחד יכול לשלוט על אחר הוא עניין טרי, אשר רק מתחיל לצעוד את צעדיו הראשונים. גם אלה, כך נדמה, הם לעתים קדימה, לפעמים אחורה או לצדדים.

וייתכן שיש עוד סיבה לאדישות. 35 מתוך 100 הנשים שנרצחו מאז שנת 2011 הן ערביות — הרבה יותר מכל קבוצה חברתית אחרת, הרבה יותר מחלקן באוכלוסייה. גם שיעור יוצאות ברית המועצות לשעבר ואתיופיה בטבלה הנוראה הזו גבוה. אלה הן קבוצות מוחלשות פעמיים. לממסד — הגברי, המבוסס — פחות אכפת. הוא מעדיף להתכנס בנחלתו, תחת חומות גבוהות.

ולפעמים, אחוות הדיכוי גם יודעת לחצות גבולות מוכרים. לא במקרה התנגדו החרדים למינוי נשים בבתי הדין השרעיים, מחשש לתקדים. "במצרים, בירדן, בסודאן, במלזיה, באיחוד האמירויות הערביות ואף ברשות הפלסטינית מכהנות כבר מספר קאדיות כדיינות מן המניין", אמר בשבוע שעבר נשיא המדינה, ראובן ריבלין. "אני תפילה כי גם במדינת ישראל תוסרנה המשוכות המנגנוניות במהרה, ונזכה להשביע במעמד שכזה קאדיות, לצדם של קאדים". ריבלין, שהתייחס בדבריו גם ל"הבנה כי נשים וגברים שווים זה לזה בכל עניין", הוא אדם אופטימי. מבחינת הממשלה, שהתנגדה להצעת חוק לייצוג נשים בתפקידי שיפוט בבתי הדין השרעיים, זהו חטא חמור.

מלאכת התיקון היא ארוכה ורבת ממדים. היא צריכה לחייב הרבה יותר את רשויות החוק, הרווחה והחינוך. אפשר גם לחזור לנשים שנרצחו בגלל היותן נשים. אסור לתת להן לשקוע ולהיעלם.

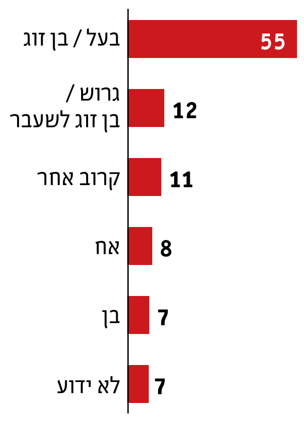
הרוצח

*נתוני מעשי רצח החל מ־2011

צפי סער

גם זה טרור

בין שהן נרצחו, בין שהן יירצחו ובין שבני זוגן בהווה או בעבר לא מעלים על דעתם לרצוח אותן — דבר אחד נשים בישראל צריכות לדעת: לממסד, למקבלי ההחלטות, לפוליטיקאים שהן מצביעות עבורם בבחירות, לא באמת אכפת שנשים נתונות בסכנה. הם אולי יאמרו שזה נורא חשוב, אולי אפילו יאמינו שהם באמת סבורים כך, אבל חשובים המעשים, לא הדיבורים — הקצאת משאבים, מאבק כולל ולא מתפשר. מאבק שאינו מתקיים כמובן. ונשים ממשיכות להירצח, רק כי הן נשים.

מתוך 72 נשים שנרצחו בישראל מתחילת 2013 עד אוקטובר 2015, כ–80% נרצחו בעוון המגדר שלהן: כמחציתן נרצחו על ידי בני זוגן וכרבע על רקע סכסוך משפחתי. כ–50% מהנשים שנרצחו על ידי בני זוגן לא היו מוכרות לשירותי הרווחה. היו כאלה שהתלוננו במשטרה, אף יותר מפעם אחת, נגד הגבר שרצח אותן לבסוף. הן דיווחו כי חשו בסכנת חיים — זה לא עזר להן. עד כדי כך חיי נשים חשובים כאן.

מפעם לפעם נזעקות הרשויות והתקשורת. לרוב בחודש שבו מצטברים כמה מעשי רצח: פה נקטלת אשה במכות גרזן בידי בעלה, שם מושלכת גופה של אשה שרצתה לעזוב את בן זוגה. מוקמות ועדות, מוגשים דו"חות, עוברים הלאה, עד לרצח הבא. בספטמבר 2014, הוקמה תת־ועדה לטיפול באלימות במשפחה. הדו"ח שהגישה לפני כשלושה חודשים הצביע על חוסר תיאום בין משרדי הממשלה ועל היעדר הגנה מספקת לנשים וילדים שנפגעו מאלימות. מסקנותיה הוגשו לשר לביטחון הפנים גלעד ארדן — השר שלאחרונה, בעקבות הפיגועים, החליט לבטל מגבלות על החזקת נשק שהוטלו בגלל רצח נשים.

כל כך הרבה "מומחים לטרור" יש לנו כאן — מראש הממשלה, מר לוחמה בטרור בכבודו ובעצמו, ואחריו עוד שורה בלתי נגמרת של גאוני־אנטי־טרור. אבל מה זה קשור? טרור זה הרי רצח יהודים באשר הם יהודים, לא רצח נשים באשר הן נשים. ב–2014 פירסם יניב קובוביץ את ממצאי דו"ח מבקר המשרד לביטחון פנים, לגבי אלימות במשפחה בשנים 2010 ו–2011, לפיו בשורה של מקרי רצח של נשים על ידי בני זוגן המשטרה לא סיפקה הגנה למתלוננות. . נדמה שבלי מהפכה של ממש במשטרה, ממנה לא תצמח ישועה. זו אותה משטרה, יש לזכור, ששורה של בכיריה נחשדו בשנים האחרונות בעבירות מין.

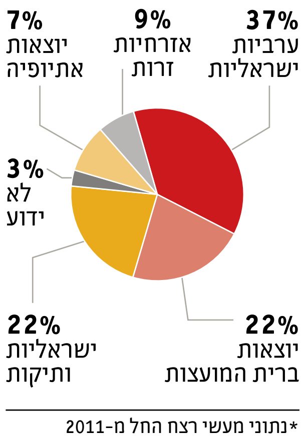
המוצא

*נתוני מעשי רצח החל מ־2011

אבל המשטרה לא לבדה: שוב ושוב הפילה הממשלה בשנים האחרונות הצעות חוק להקמת מקלטים לנשים מוכות. בישראל פועלים כיום רק 14 מקלטים, שיכולים לאכלס כ–200 נשים. אך לפחות 200 אלף נשים מוכות חיות כיום בארץ. למעשה, שינוי מן היסוד לא ייעשה בהקמת עוד מקלטים לנשים מוכות — חיוניים ומצילי חיים כשלעצמם — אלא בהקמת בתים לגברים מכים, כולל תוכניות חינוך ושיקום.

המשך בעמוד 10